

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani 7. aprila 1886.

Obseg: Voda v živinoreji. — Rastlinsko življenje. — Gospodarske izkušnje. — Trgovinska in obrtna zbornica. (Dal.) — Zemlje- in narodopisni obrazi. — Iz državnega zbora. — Naši dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.

Voda v živinoreji.

Voda je življenji in zdravji živalskim važneja, kakor naši kmetovalci navadno mislijo. Da, smelo smem trditi, da je voda živali tako važna, kakor zrak, važnejša in potrebnejša pa, kakor krma.

Nobena voda na svetu ni popolnem čista. Tudi studenčna voda, ki čista, kakor prozorno steklo curla iz spod skale, ima v sebi marsikaj razstopljenega. S to vodo je ravno tako, kakor če deneš v vodo kos sladkorja; sladkor čez nekaj časa v vodi zgine, voda je sladkega okusa, toraj mora vendar še v njej biti. O tem se zamoremo prepričati, če kapljo te sladke vode na kaki čisti stekleni plošči posušimo. Po razpuhtenji vode ostane na plošči bela lisa, t. j. sladkor. Ravno tako je z vsako, tudi najbolj čisto vodo, ako se posuši, ostane vedno nekaj oborine, katera obstoji iz snovi, ki so bile v vodi razstopljene. Te snovi pobere voda iz zemlje med svojim tekom. Kolikor dalje časa voda kje stoji, ali kolikor počasneje teče, toliko več ima razstoplin v sebi. Nekatera voda n. pr. pusti, kadar se v kaki posodi posuši, rudečo liso za seboj. Ta rudečina pride od železne rje, ker je voda tekla skozi tla, ki so imele železo v sebi. Taka tla so največkrat močvirna tla. — Železo pa še ne stori toliko, kolikor druge primešane tvarine. V teh močvirjih je mnogo rastlinskih ostankov, korenin in listja; tudi mrtvi hrošči, druge večje ali manjše mrtve živali ležijo notri pokopane. Vse te stvari v močvirju gnjujejo ter delajo snovi, ki so škodljive živalskemu telesu.

Najvažnejše je pa vedeti, da se razvijajo in živé v vsaki taki mlakuži velike množice majhnih živalic in rastlinic, katere smo spoznali kot nositelje okužljivih bolezni. V mestih in vaséh, kjer ljudje uže stoletja stanujejo skupaj natlačeni, je zemlja skoz in skoz napoljena z gnijočimi odpadki in iztrebki ljudi in živali; vodnjaki (štirne) kar mrgolé od tacih majhnih živalic in rastlinic. Zato pa nalezljive bolezni, kakor mrzlica, kozé, kolera v velikih mestih, nesnažnih vaséh veliko huje razsajajo, ker te živalice in rastlinice prenesó v človeško telo bolezni, se tam razvijajo in slednjiĉ ugonóbé življenje. Enakim uplivom razpostavljene so

tudi naše domaĉe živali. Najbolje, in ob enem najbolj škodljivo pokaže se to tam, kjer gnojnica iz hleva ali straniša teče tik vode ali v vodo, s katero napajamo živino. Žival napajana s tako vodo, nikdar ne vspeva, dobro, ljudje pa pripisujejo hujšanje živali različnim mogočnim, nemožnim in neumnim vzrokom: copranji, slabemu vremenu ali posebni nesreĉi, samo na pravi vzrok pa redko katerikrat pridejo.

Da je voda tudi važna redilna snov, razložiti hočem v naslednjem:

Če sveže pokošene trave odtehtamo 100 kilogr ter jo na solncu posušimo, ostane nam še kakih 25 kilogramov sena. V običajni hrani živine na paši je uže toraj tri četrtine vode, katero živina s krmo na paši vred povžije, katera voda pa izpuhti, če delamo iz trave seno. Ako živina žré le seno, kakor na pr. pozimi, potem mora dobiti dovelj pitne vode. V sto kilogramih najbolj suhega sena je še vedno 15 kilogramov vode, to je tudi prav, kajti drugaĉe bi bilo seno ravno tako neprebavljivo, kakor les ali pa steklene ĉepinje.

Kaj pa dela tako velika množica vode v živalskem telesu? Voda vse dogodke v živalskem telesu omogoĉi ter posreduje. Ona gré, kakor vsaka druga prebavljena hrana v kri. Kri obstoji toraj najveĉ iz vode, drugaĉe bi ne mogla tako lahko po celém životu krožiti ter na vseh mestih oddajati redilne snovi, s katerimi se telo veĉa, to je, raste in zopet na svojem teku pobirati izrabljena telesna dela ter jih odstranjevati, kakor scalnico, slino in mleko. Kri je nositeljica vse presnove (pretvorbe) v živalskem telesu in to delo zamore le upravljati vsled mnoge vode, ki jo ima v sebi. Če toraj telesu vode manjka, trpi telo na zdravju. Pomanjkanje vode pokaže se v tem, da telo občuti posebne muke, pravimo, da smo žejni. Pomanjkanje pijaĉe je huje kot pomanjkanje hrane. Glad trpeti zamore žival v sili tudi 2 do 3 tedne, žejo pa komaj 2 dni. Zato je voda najpotrebnejša in najvažnejša redilna snov.

Ne samo kri, tudi drugi deli živalskega telesa obstojé najveĉ iz vode. Dobro posušeno teleĉje meso tehta le kako tretjino svoje prvotne teže.

Sedaj naj pa omenjam še eno važno nalogo vode. Pljuĉa, kakor koža odloĉujejo v živem živalskem telesu

velike množice vode, večidel se ve da v podobi nevidljivega vodenega para ali soparice, včasih pa tudi v tekoči podobi, to je, pôt. Če pihamo gorko sapo iz naših pljuč na mrzlo steklo, vidimo kmalu se nabirati majhne vodene kapljice na stebli. To odločevanje vode iz pljuč je pa tem večje in hitreje, kolikor topleje je živalsko truplo in kolikor je topleje zrak, v katerim žival diha. Žival se pa toliko hitreje in bolje zgreje, kolikor težje in hitreje se pregiba. To odločevanje vode ima mimo drugih koristi tudi to, da se uravna telesna toplota. Kjer voda izpuhteva, tam mrazi, to vsak sam lahko spozna, če se postavi od potú ali dežja premočen v prepíh. Telesna živalina toplota sme menjavati le za kake dve stopinji, če hoče žival zdrava in pri življenji ostati. Ako gré toplota preveč kvišku, takoj se pomnoži izpuhtevanje vode in telo se ohladi.

Iz tega je razvidno, kako važna je pitna voda za živino. Dobra čista pitna voda v dovoljni množini je neobhodno potrebna za živino, ker ima ona tudi velik vpliv na prebavanje.

Živali, katere dobivajo slabe, nezadostne ali tople pitne vode, prebavajo veliko slabeje, to je, one veliko manj navzamejo iz ene in tiste množice krme ali kakor običajno rečemo: take živali pri zadostni dobri krmi neuspevajo tako dobro, kot druge, katere dobro prebavajo. Slabo prebavajoče živali so pa tudi boleznim bolj podvržene.

Res je, da v nekaterih krajih, kjer je žival celo leto v hlevu zaradi hitrega opitanja ali pa zato, da krave več mleka dadó, krmijo s toplo vodo ali krmo, v tem slučaju pa ne dobi žival toliko sena in slame, kar vse zamore dobro prebaviti le zdrav želodec, ampak dodadó množice umetnih krmilnih tvarin, kakor oljevih preš, otrobov, sláda itd. Vse te tvornice so pa uže tako prirejene, da so lahko prebavljive.

Od kod pa pride, da kmetovalci ravnin vendar vedno pridejo po gorsko živino? Ne, da bi jim primanjkovalo krme za vzgojo večjih goved, ampak to je tudi v zvezi z vodo. Čudil se bode temu izreku marsikdo, ali vendar je temu tako. Če gorska zdrava goved, ki je v naravnih razmerah pri dobri pitni vodi vzrastla, pride k dobri krmi doli v ravnine od začetka prav lepo in dobro vspeva. Kmetovalci naj od take živine kolikor le mogoče izredijo! Reč pa ne gré tako lahko. Kolikor bolj se žival navadi na dobro krmo in na lepo stanje v toplem hlevu, toliko občutlivejša, izbirčljiva v hrani ter slabeja postaja. Uže v tretjem ali četrtem kolenu žival slabeja postaja, teleta so slabotna, krave se nočejo obrežiti ali prezgodaj storijo in slednjič ne preostaja družega, kot iz planinskih krajev si novo plemensko goved preskrbeti. Ko bi planin ne bilo, slabo bi bilo s živinorejo.

Če obsekavanje gozdu škoduje?

Vsak gozdar, ki le kolikaj malo razumeva gozdarsko vednost, obsoja in zametava obsekovanje drevja, ker je napačno in škodljivo. Ta edina sodba vseh razumnikov v tej reči je določna. Poslušajte pa še te-le vzroke.

Obsekovati drevo se pravi, silovito segati v njegovo naravo, v njegovo natoro. Nobeno silovito kvarjenje narave pa ne ostane brez maščevanja, in človek, ki silovito lomasti v gozdu, mora tudi globo plačati. Vedite toraj, da drevesa dobivajo svoj živež po koreninah iz zemlje in po listji ali igličevji iz zraka. Iz zemlje se sprejema to, kar pepél v sebi obsega, z eno besedo, pepél; — iz zraka pa prihaja vse, kar pri

sežiganji zopet v zrak beží, imenito ves oglenec. Ker je pepél le prav malo odstotkov, pri jelovji še tri odstotke ne, je lahko prevideti, kako silno veliko živeža za svojo rast drevje iz zraka jemlje.

Ako takemu drevesu velik del vej odsekaš, mu tako rekoč ravno toliko ust vzameš, skozi katere svoj živež v sé srka; drevo tedaj tako obsodiš k po tu. Zares je tako drevo močno zadrževano v rasti, ne le v dolgosti, ampak še prav posebno v debelosti. To pa dotlej, da poženejo in se razrastejo nove veje. To prav natanko vidiš, ako opazuješ letorastne kroge obsekovanih dreves. Te letnice (tisti krožčiki na okrog, kolikor drevo v enem letu debeleje postane) so več let po obsekanji veliko ožje, tanjše. Ako veje obsekuješ prav blizo ali tik debla, in ne pustiš nekoliko žive veje z rastiki, se grče posušé, ločijo se od živega deblovega lesa, in kedar se taki hlodi v dilje žagajo, takrat tiste grče izpadejo, odleté, in škoda je zopet očitna. Pa tudi če še ostanejo, se vendar vidi, da so ločene in velikrat se še le pozneje ločijo iz podov, ali kjer se take deske rabijo. Ko bi veje ne bile odsekane, bi bilo vse skupaj živ lés in torej zdaj cele, lepe deske. Ravno zaradi stelje pa, kolikor je nam znano, zlasti po Gorenjskem, cele goščave smrečja vse zredoma obsekujejo, ter smreki le en sam čop vej pri vrhu pusté, vse drugo večidel pri lubju oklestijo. (Mogoče je tudi to vzrok, da se smrekova goščava večkrat jame sušiti, ker pride neka bolezen v smrekov log in v enem ali dveh letih je vsa smrekova goščava izsušena — škoda je silno velika, ker težko ali vsaj kasno se zopet zaredí smrekov lóg.)

Ako veje odsekuješ prav pri deblu, se naredi smola, kakor pravijo, to je, smola začne v veliki obilnosti iz drevesa se cediti. Še veliko večji pa je ta odtok smole, ako kak plázar s krampeži po drevesu pleza in lub odére; naredé se dolge riže, po katerih smola navzdol po deblu lije, ker stopinja za stopinjo se naredí rana v lub in v belino. Najprvo teče smola, in če je rana v drevo večja, da se zarasti ne more, se začne od tiste strani deblo sušiti, trohneti in gnjiti. Veš pa, da kolikor smole odteče, toliko živeža je drevesu ugrabljenega in drevo je v rasti zadrževano. Znano je kako radi se pastirji in celó odrasčeni buteži s tim igrajo, da zareze delajo v drevesa, še zlasti v smreke, ker jih veseli, da smola po njih teče, katero včasih tudi obirajo in prodajajo. Cele plate vidiš dostikrat na najlepših smrekah, hojah, bukvah itd. izsekane in veliko lepih hlodov gre tako v nič. Zares se ne more nikoli dosti zatrditi, kako je to škodljivo. Z obsekovanjem tedaj drevesa ne obsodiš samo k postu, temuč mu tudi puščaš in ga trpinčiš. Ako že nočeš ali ne moreš drugače, da drevo obsekuješ, pusti mu vsaj za čevelj dolge konce ali šture z živimi vejicami, ter pokaži vendar mrvico prizanašljivosti in gospodarnosti. Ako drevje do dveh tretjin visočine ali celo še višej obsekaš, se zgubi v logu senčnost, vsled tega pa na tleh dobi moč drmičevje in oračje, ter razna šara, in to je drevju v škodo.

Obsekanih dreves se tudi poprej črv (kukec) loti in jih konča. Sklenem tedaj z naukom: S sekiro ne v gozd, razen če je treba gozd trebiti ali drevje posekovati, — in nobeno kleščevje za steljo naj se ne jemlje iz njega, razen pri trebljenji in posekovanji.